

BATXILLER, 'el qui ha rebut el primer grau acadèmic' (d'on, després, 'l'inclinat a tafanejar'), del francès *bachelier* id., antigament *bachelor* 'jove que encara no és cavaller' (i vol ser-ho); *bachelor*, del mateix sentit bàsic que el cat. ant. *bacallar* i oc. ant. *bacalar* 'home que no és cavaller, vilà' suposa un original *BAKALLAROS, d'origen certament no romà, que per la seva terminació sembla ser cèltic. □ 1.ª doc.: de 1330.

On un dels corresponents d'Anfós III reporta, sobre els sentiments del jovent a la Cort de França, «molts de nobles *batxalers* ha a París, qui dien que'l Rey de França-ls ha agreujats». En els altres documents medievals (per ex. els 5 dels anys 1380-1402 o poc posteriors que cita *AlcM*) es parla ja d'un grau acadèmic (*batxeller en arts*, *batxaller licenciat*, *batxeller ne sofista...*), generalment amb la forma en *-txello* -*txall*-, doctors o *bachillers* ja 1585. I així també St. Vicent Ferrer: «los mestres en theologia e los grans clergues e *bachellers*» (*Sermons* II, 29.19). Encara la major part dels lèxics de la baixa època no parlen d'altra cosa que d'un grau en els estudis;¹ però el 1695, Lacavalleria ja registra el sentit figurat modern, basat en la idea del jove pedant que pretén saber tant com els doctors, com es veu també per les seves definicions de *batxillejar* i *batxilleria*. Ja degué ser més antic com es veu en tot cas en castellà;² en particular és freqüent que s'apliqui a la dona massa i indiscretament parlera.³

L'etimologia, i en general la procedència, i fins el detall de la forma originària del fr. *bachelier* i els seus congèneres, constitueix un gros problema, ja vell en la romanística, que solament en forma tangencial afecta el català, en particular pel que fa al català modern; havent estat ja tant estudiat i havent-ne tractat jo mateix a fons, havent-se arribat a resultats considerables (encara que no complets) i no havent-se arribat després més enllà del que vaig dir-ne en el DCEC (IV, 937a30-938a60; cf. I, 440b10-31; I, 359b23-27, 361b 48-57; cf. Gamillscheg, *EWFS*, s. v. *bachelier*; Hub-schmid, *ZRPb*. LXVI, 343-4), ens podem limitar ací a recordar les dades cabdals a què s'ha arribat i a resumir les referents al cat. ant. *bacallar*.

La forma del fr. ant. *bachelor* (-*lier* sols secundàriament per influència del freqüent sufix) junt amb la de l'oc. ant. *bacalar*⁴ i la del cat. ant. *bacallar*, pressuposa una base *BAKALLĀROS, -ARUS, no pas *baccalaris* (com s'havia cregut de primer a base de tardanes grafies del baix llatí, sense valor), molt menys encara, és clar, la fantasiosa creació *bacca-laureus*, fundada en una arbitrària anàlisi etimològica *bacca lauri* 'fruiteta de llo-⁵rer', rotundament desmentida per la fonètica romànica i tardana a tot ser-ho en els documents en llatí bàrbar.

Encara que ni la forma francesa en *-chel* ni l'oc. central *bacalar* no decideixen entre una base en -ALL- o en -AL-, admeten aquella com a igualment possible (cf. fr. ant. *vasselet* dim. de VASSALLUS i *bachellette*), i la -ll- del català postula necessàriament -ALL- i no pas -AL-, fet confirmat per les grafies més anti-

gues del baix llatí (veg. les cites que donem Hub-schmid i jo), i ben clarament per la -r- de la forma del gascó antic *baccarà*, -ar (Palay, s. v.), que ja apareix —amb el sentit de 'rufià'— en el Cortoral d'Os-sau de 1463 («Odet *baccarar* de Antoni deu Lacay», B313). Aquest és un detall de gran importància, que ha modificat, des del DCEC, les idees anteriors, car -ALLO- és sufix conegudament pre-romà i en particular cèltic (VASSALLUS, CABALLUS, VANNALLOS, ABALLOS, CA-RACALLA, PENTALLOS, etc.), i també ho és -AROS. Les formes que revesteix el nostre mot en baix llatí en aquest punt no importen en absolut, per tardanes i molt posteriors a l'obliteració fonètica de -i i -o, d'on incorporació inevitable al sufix ubicu *-aris* del llatí.

La doble terminació -ALL-ARO-S apunta, doncs, inequívocament a un origen cèltic, i l'àrea del mot, reduïda al francès, l'occità, el català i l'Alta Itàlia (*baccalaro*, amb -l- < -ll- natural en aquesta zona d'Itàlia, afavorint-la potser la dissimilació de geminació), corrobora l'origen cèltic; és infundat l'escripó de M-Lübke (*REW*, 863), sobre una suposada raresa en el Migdia de França (informació magra de M-L. sobre el baix llatí d'aquest país) i justament l'abundor gran de la documentació catalana (que M-L. desconceix) compensa aquesta falsa impressió, junt amb el fet que l'abstracte *baccallaria* es documenta justament per primera vegada en el Migdia francès (veg. Du C., s. v.), i a Catalunya en el S. ix.

Fora d'això solament la probable interdependència amb el tipus també pre-romà i probablement cèltic *BAKASSA 'xicota' (veg. BAGASSA) ens aporta alguna llum imprecisa sobre el sentit bàsic del mot. Car els enllaços amb el cèltic insular resten incerts, per més que avui sapiguem gràcies a Kuno Meyer (*Contr. to Middle and early Modern Irish Lexicography*) que l'irlandès mitjà *bachlach* és realment un mot irlandès arrelat i de data ja força reculada, tant en el sentit de 'pastor', 'rústic, pagès, pagerol', com en el de 'clerge, home d'església'. Tant per l'un costat com per l'altre es pot arribar fàcilment al contingut semàntic del mot romànic 'home vilà, jove encara no cavaller'. Però ni el caràcter genuí de *bachlach*, en les fases més antigues i continentals del cèltic, està a l'abric de sospites, ni la terminació coincideix del tot, car ací es tractaria de *BAKALLAKOS (o cosa semblant) si de cas, si bé la dualitat -AKOS = -AROS en el que es refereix al segon sufix, no elimina la considerable probabilitat d'un enllaç en definitiva.⁵

El cat. ant. *bacallar*, peça fonamental en aquesta qüestió, és un mot molt freqüent i de gran força expressiva, que ja se'ns fa trobadís en un doc. de remences de Llagostera datable abans de 1162, en els tres decennis anteriors;⁶ llatinitzat en *baccallarius*, c. 1064, en l'original dels *Usatges* de Barcelona, capítol 46, i en un altre de templers, de 1171 (on he assenyalat el femení paral·lel, en l'article BAGASSA). En aquests figura com a expressió un poc desconcertada però no injuriosa per a aquell a qui s'aplica. Cf. Bast-Bass., 209-211, que n'hi afegeix encara 2 (de 1127 i 1158) de *bac(h)alars*, pl. (amb -l- grafia arcaica